

В. В. Солодовник

Журнал

ЖУРНАЛ (франц. *journal*, від *jour* – день) – періодичне друковане видання. Слово «Ж.» вживають у широкому розумінні щодо ілюстров. видань невеликого обсягу, стосовно літ. і спец. фахових видань. Ж. містять статті з різних суспільно-політ., наук., вироб., мист. та ін. питань, літ., публіцист. твори, іл. й фотоматеріали. Ж. розрізняють за періодичністю (щотижневі, двотижневі, щомісячні, двомісячні), змістом (громад.-політ., літ.-художні, пром.-тех., наук., наук.-популярні, наук.-інформ., реферативні, бібліогр., сатир., спорт. тощо), читац. призначенням (для жінок, чоловіків, дітей, молоді, лікарів, педагогів, філателістів, автомобілістів та ін.). В Європі період. видання журнал. типу з'явилися в 2-й пол. 17 ст. («*Journal des Sçavans*», Париж, 1665). Перші Ж. в Україні вийшли на поч. 19 ст.: «Харьковский Демокрит» (1816), «Украинский вестник» (1816–19; переважно російською мовою, публікував статті на укр. істор. тематику, окремі поет. і проз. твори українською мовою; наклад 300–500 прим.). 1853 у Львові видано перший в Україні жін. ж. «Лада». 1861–62 у С.-Петербурзі виходив перший укр. літ.-худож. і громад.-політ. ж. «Основа». Водночас з'явилися гуморист.-сатир. Ж., спочатку рукописні («Помийниця», Київ, 1863; «Клепайло», «Гомін», що виходив під назвами «Фірман» і «Жельман», Львів, 1860-і рр.), а потім друковані («Страхопуд», «Дуля», 1864; обидва – Львів; «Кропило», Коломия, 1863–68, 1869, 1880–1905). Перший укр. Ж. у Зх. Україні – «Вечерниці» (1862–63). Відомими були також ж. [«Кіевская старина»](#), «Друг» (1874–77), «Громадський друг» (1878), «Світ» (1888), «Народ» (1890–95). У 1869 почав виходити профес.-орієнтов. ж. «Господар» (до 1872), у 1900–30-х рр. друкували ж. [«Економіст»](#), [«Українські медичні вісті»](#), [«Закон і право»](#), [«Наше минуле»](#), [«Книгарь»](#), [«Нове мистецтво»](#), [«Радянський театр»](#), [«Музика»](#), [«Кіно»](#). У цей час засн. пед. ж. «Учитель», «Наша школа», «Світло» (1917–20 виходив як [«Вільна українська школа»](#)), «

Педагогический журнал», дит., шкіл. та студент. ж. [«Дзвінок»](#), [«Молода Україна»](#), [«Шлях»](#), [«Відгуки»](#), [«Український студент»](#) (обидва – 1913), [«Житє»](#), [«Каменярі»](#), [«Волошки»](#), [«Стерно»](#). Пожвавлення культур. та політ. життя на поч. 20 ст. зумовило появу гуморист. ж. [«Шершень»](#), [«Хрін»](#), [«Комар»](#), [«Жало»](#), [«Реп'ях»](#), [«Будяк»](#), крит. та літературознав. ж. [«Червоний шлях»](#), [«Життя і революція»](#), [«Вапліте»](#), [«Літературний ярмарок»](#), [«Нова генерація»](#), [«Плужанин»](#), [«Бібліологічні вісті»](#), [«Критика»](#), [«За марксо-ленінську критику»](#). Тоді ж з'явилися перші мист. ж. [«Артистичний вісник»](#) і [«Сяйво»](#), ілюстр. ж. [«Всесвіт»](#), [«Глобус»](#), [«Декада»](#), [«Червоний перець»](#). У цей період на зх.-укр. землях виходило 134 друк. видання, більшість з яких – Ж. політ. партій ([«Живе слово»](#)), для дітей ([«Світ дитини»](#), [«Наш приятель»](#)), молоді ([«Молоде життя»](#), [«Український пласт»](#), [«Пластовий шлях»](#), [«Вогні»](#), [«Смолоскипи»](#)), катол. юнацтва ([«Українське юнацтво»](#), [«Лицарство Пресвятої Діви Марії»](#)), студентів ([«Наш шлях»](#), [«Студентський шлях»](#)), спорт. ([«Готові»](#), [«Вісти з Лугу»](#)), кооп. ([«Кооперативна республіка»](#), [«Сільський господар»](#)), УГКЦ ([«Добрий пастир»](#), [«Місіонар»](#)). Видавали літ.-наук. ж. [«Митуса»](#), [«Дажбог»](#), [«Дзвони»](#), [«Стара Україна»](#), [«Літопис Червоної калини»](#), [«Сучасне й минуле»](#) (1939), [«Слово»](#), [«Богословія»](#), [«Життя і право: Вісник теорії і практики»](#). Прихильники рад. влади організували ж. [«Вікна»](#) та [«Нові шляхи»](#), присвяч. питанням літ-ри, культури, мистецтва та громад.-політ. проблемам. Виходили темат. Ж., що висвітлювали питання музики, театру, кіно, фотографії ([«Українська музика»](#), [«Світло й тінь»](#)); також видавали наук.-популярні ж. [«Життя і знання»](#), [«Наше здоров'я»](#) (1937–39) та Ж. для жінок [«Наша мета»](#), [«Жіноча доля»](#), [«Жіночий голос: Часопис українських працюючих жінок»](#), [«Нова хата»](#). На Закарпатті друкували [«Науковий збірник "Просвіти"»](#), 1930–38 – літ. ж. [«Наша земля»](#); краєзнавчі й етногр. ж. [«Підкарпатська Русь»](#), [«Вісті Етнографічного товариства»](#) (1935–37); освіт.-госп. ж. [«Світло»](#); госп. ж. [«Пчолярство»](#); церк. [«Благовісник»](#); ж. для молоді [«Пробоем»](#) та дітей [«В'ночокъ для підкарпатскихъ дѣточокъ»](#), [«Пчолка»](#), гуморист. ж. [«Сова»](#) (1922–23). У роки 2-ї світової війни виходили ж. [«Література і мистецтво»](#) та [«Український засів»](#). У повоєн. час з'явилися Ж. для дітей [«Барвінок»](#), гуморист. ж. [«Перець»](#), Ж. львів. письменників [«Радянський Львів»](#), політ. ж. [«Сучасне і майбутнє»](#).

У 1-й пол. 20 ст. в еміграції друкували Ж. укр. та ін. мовами. У Німеччині виходили [«Ruthenische Revue»](#), [«Ukrainische Rundschau»](#), під час 1-ї світової війни – [«Ukrainische Nachrichten»](#). Поточну інформацію про Україну подавали ж. [«Minerva-Zeitschrift»](#) та [«Minerva Jahrbuch der gelehrten Welt»](#). З'явилися заг.-осв. ж. [«Заморський вісник»](#) (Торонто, 1920), [«Світло»](#) (1928–29); націоналіст. [«Вісник Організації державного визволення України»](#) (1932–33; обидва – Нью-Йорк). Широко представлені україномовні Ж. у Німеччині, зокрема літ.-мист. ж. [«МУР»](#), [«Рідне слово»](#), [«Заграва»](#), [«Хорс»](#) (1946); жін. ж. [«Громадянка»](#); [«Лис Микита»](#); ілюстров. [«Пу-гу»](#), [«Ми і світ»](#); наук. [«Сьогочасне й минуле»](#); [«Студентський вісник»](#); громад.-політ. [«Сурма»](#), [«Визвольна політика»](#); церк., профес., інформ. Ж. тощо.

Після 2-ї світової війни у країнах Пн. та Пд. Америки видавали нові літ.-мист. Ж., зокрема [«Культура і освіта»](#), *«Нові дні»*, *«Пороги»* й *«Овид»*, [«Київ»](#).

1965–70 кількість видань журнал. типу зросла вдвічі; їх наклад збільшився в 2,4 раза, частка україномов. видань – до 89 %. Стрімким було зростання накладів окремих популяр. Ж., зокрема ілюстров. тижневика *«Україна»* (1966 вийшло 100 тис., 1969 – 300 тис. прим.). Найвищими накладками виходили Ж. у 1960 – на поч. 80-х рр. 1970–80 кількість видань журнал. типу зменшилася у 2,6 раза, але наклади зростали й досягли 211 млн прим. Частка україномов. Ж. зросла до 91 %. В Україні також друкували і передплачували бл. 1/5 заг. накладу всесоюз. російськомов. Ж. 1980–85 наклад Ж. зменшився на 20 %. 1981 ж. *«Перець»* виходив двічі на місяць накладом 3,3 млн прим., що є абсолют. рекордом для укр. період. видань. Феноменал. популярність пояснювалася його худож. рівнем та низькою ціною, а також дефіцитом крит. публікацій в країні «розвинутого соціалізму». Ж. став своєрід. енциклопедією числен. «окремих недоліків», які не можна було пояснити «пережитками капіталізму», «шкідливим впливом Заходу» та «труднощами зростання»; віддав данину «холод.» війні. Популяр. серед укр. Ж. став часопис *«Радянська жінка»* (наклад 2 млн прим., нині [«Жінка»](#)). Третій за популярністю серед укр. Ж. – *«Малютко»* (іноді наклад перевищував 700 тис. прим.). Ж. *«Барвінок»* виходив щомісяця укр. і рос. мовами (наклад укр. варіанта сягав 400 тис. прим.). Для серед. шкіл друкували у двох мовних варіантах ж. *«Червоні квіти»* (нині *«Однокласник»*; наклад 200–300 тис. прим.). Укр. Ж. для дітей до 1980-х рр. містили чимало цікавої інформації, але були ідеологічно заангажовані. У русифіков. мегаполісах перевагу надавали моск. дит. ж. *«Мурзилка»*, *«Веселые картинки»*, *«Пионер»* та російськомов. варіантам укр. Ж. Пед. ж. [«Дошкільне виховання»](#) (часом наклад перевищував 200 тис. прим.), *«Початкова школа»*, *«Радянська школа»*, *«Українська мова і література в школі»* (нині [«Дивослово: Українська мова й література в навчальних закладах»](#)), *«Русский язык и литература в школах Украинской ССР»* мали менший наклад. Масових молодіж. Ж. в УРСР не було. Не користувалися великим попитом ж. *«Ранок»* і [«Дніпро»](#). Знач. були наклад ж. *«Новини кіноекрана»* (500 тис. прим.), культурно-мист. *«Соціалістична культура»* (30–50 тис. прим.), *«Музика»*, *«Український театр»*, *«Образотворче мистецтво»* (наклад кожного у межах 10-ти тис. прим.). Виходили наук.-популярні ж. *«Наука і суспільство»*, *«Знання та праця»* (нині *«Наука – фантастика»*). Садово-город. бум зумовив популярність ж. *«Приусадебное хозяйство»*. 1989 з'явився укр. ж. [«Дім, сад, город»](#) (наклад бл. 300 тис. прим.). Друкували спорт. ж. *«Старт»* і *«Наш спорт»*. Виходив англomов. ж. *«Ukraine»*. Ж. *«Пам'ятки України»* приваблював інформ. насиченістю та яскравістю, подаючи широку панораму нац. архіт. надбання в Україні, діаспорі. Зарубіжні Ж. були маловідомими в УРСР, як і в СРСР загалом, за винятком видань соц. співдружності. Більше про світ можна було дізнатися з польс. видань *«Przyjaźń»*, *«Kobieta i życie»* тощо. Вільно продавали також російськомовні часописи країн соціалізму та нар. демократії, які видавали спеціально для СРСР. Дещо складнішим був доступ до

російськомов. ж. «Америка». З'явилися зх. Ж. мод (напр., «Burda»), ознакою політ. потепління була поява в кіосках «Союздруку» поряд із ж. «Англия» зх.-нім. ж. «Guten Tag». На наклади суто ідеол.-пропаганд. компарт. видань («Коммунист», «Партийная жизнь», «Проблемы мира и социализма» – на всесоюз. рівні та «Комуніст України», «Під прапором лєнінізму» – на рівні УРСР) працювали організов. передплатні кампанії. Ж. друкували постанови партії та уряду, матеріали з'їздів і пленумів ЦК, промови ген. секретарів та парт. ідеологів. Ж. СП були найчутливішими до політ. «відлиг». У 1970–80-х рр. в Україні видавали кілька літ. часописів: [«Вітчизна»](#), [«Всесвіт»](#), [«Київ»](#), «Дніпро», «Радуга», «Прапор» (нині [«Березіль»](#)), «Жовтень» (нині [«Дзвін»](#)), «Донбас». Літ. Ж. виходили мільйонними накладками. Наприкінці 1980-х рр. найбільше було публікацій про наслідки катастрофи на ЧАЕС, стан української мови та культури, необхідність повернення «забутих» імен і літ. творів. У ж. «Прапор» розпочали дискусію про діалектику національного та інтернаціонального у житті та літ-рі. У ж. «Вітчизна» (1987, № 12) вміщено добірку творів М. Хвильового зі статтею про його життя і творчість «Талант незвичайний і суперечливий» М. Жулинського. У ж. «Київ» надрукували кілька ранніх оповідань В. Винниченка зі ст. «Оцінюємо з класових позицій» П. Федченка. Швидко зростала популярність ж. «Жовтень» (наклад збільшився від 24 350 до 151 750 прим.). Більшість літ. Ж. друкували замовчувані літописи, дослідж. Д. Яворницького, М. Грушевського, п'єси «Мина Мазайло» і «Народний Малахій» М. Куліша, «Бояриня» Лесі Українки, роман «Волинь» У. Самчука. Друкували твори не лише повністю заборонених авторів, а й замовчувані твори П. Тичини, В. Сосюри, Остапа Вишні. Ставав дедалі популярнішим колись суто фаховий ж. «Радянське літературознавство» (нині «Слово і час»). Зі США 1991 перенесено до України видавництво ж. «Сучасність». Відбулися зміни і в сфері неліт. часописів. Виходить українською мовою ж. [«Кур'єр ЮНЕСКО»](#). 1990 Міжнар. асоц. укр. дит. письменників засн. дит. ж. «Соняшник». У 1990-х рр. почав втрачати лідерство ж. «Перець», знизився рейтинг ж. «Новини кіноекрана». З'явився ж. «Сигнал» (розрахов. переважно на власників автомобілів, його популярність була меншою, порівняно зі всесоюз. ж. «За рулем»). У 1990-х рр. спостерігалось зменшення накладів. 1990–2000 кількість Ж. в Україні зросла від 185 до 1245; водночас їхній річний наклад зменшився від 166 до 52 млн прим., серед них українською мовою – від 150 до 12 млн прим. Нині спостерігається тенденція до випуску знач. кількості нових держ., комерц., приват. часописів, зокрема й відновлених. У 1990-х рр. з'явилися нові суспільно-політ., художні Ж. ([«Державність»](#), [«Віче»](#), «Розбудова держави», «Нова політика», «Неопалима купина», «Українські проблеми», [«Зона»](#), «Хроніка-2000», [«Академия»](#), «Тернопіль», «Універсум», [«Кур'єр Кривбасу»](#), [«Бористен»](#), [«Вежа»](#), [«Літературний Чернігів»](#), [«Перевал»](#), [«Буковинський журнал»](#) та ін.), екон. ([«Капитал»](#), [«Деловая жизнь»](#), [«Діловий вісник»](#), «Лідери бізнесу»), правн. («Український часопис прав людини», «Молода дипломатія», «Український часопис міжнародного права», «Собственник»), істор.-краєзнав., етногр. ([«Берегиня»](#), «Родовід»), мист. і театро- та кінознав. ([«Кіно-Театр»](#), [«Архитектура и престиж»](#)), жін. («Діалог різноманітностей», «Очима жінок», [«Єва»](#)), дит. («Пізнайко»),

реклам. («Мир квартир»), розважал.-гуморист. ([«ВУС»](#)). У 2000-х рр. зростала як кількість журнал. видань, так і їхні наклад. 2001–08 кількість Ж. збільшилася від 1653 до 2422; наклад зросли від 84 до 270 млн прим., з них українською мовою – від 26 до 37 млн прим. Останнім часом з'явилася низка громад.-політ. Ж. – тижневиків [«Корреспондент»](#), [«Фокус»](#), [«Главред»](#), [«Український тиждень»](#), [«Країна»](#), ж. [«Новинар»](#). Раз на два тижні виходять укр. версії Ж. про зірок – [«Viva!»](#) і [«Story»](#). Бл. 60-ти журнал. видань 2009 за тематикою – ділові та фінанс.-економічні ([«Контракти»](#), [«Капітал»](#), [«Діловий вісник»](#), [«Банківська справа»](#), [«Бухгалтерський облік і аудит»](#), [«Вісник Національного банку України»](#), [«Вісник податкової служби України»](#), [«Економіка України»](#), [«Економіка АПК»](#), [«Економіка та держава»](#), [«Економіст»](#), [«Економіка. Фінанси. Право»](#) тощо); офіц. прав. та наук. юрид. ([«Адвокат»](#), [«Бюлетень законодавства і юридичної практики України»](#), [«Відомості Верховної Ради України»](#), [«Вісник Верховного Суду України»](#), [«Вісник Конституційного Суду України»](#), [«Право України»](#) тощо). Понад 40 Ж. і бюлетенів видає НАНУ, зокрема: [«Вісник Національної академії наук України»](#), [«Доповіді Національної академії наук України»](#), [«Археологія»](#), [«Вестник зоологии»](#), [«Геофизический журнал»](#), [«Гидробиологический журнал»](#), [«Мікробіологічний журнал»](#), [«Мовознавство»](#), [«Народна творчість та етнографія»](#), [«Наука і наукознавство»](#), [«Порошковая металлургия»](#), [«Прикладная механика»](#), [«Український біохімічний журнал»](#), [«Український ботанічний журнал»](#), [«Український географічний журнал»](#), [«Український математичний журнал»](#), [«Український фізичний журнал»](#), [«Український хімічний журнал»](#), [«Українська мова»](#), [«Філософська думка»](#). Видають бл. 40 Ж. з питань медицини та охорони здоров'я ([«Будьмо здорові»](#), [«Вісник фармації»](#), [«Вісник стоматології»](#), [«Довкілля та здоров'я»](#), [«Лікування та діагностика»](#)). Знач. масив складають освітні та пед. Ж. ([«Початкова школа»](#), [«Міжнародна освіта»](#) та ін.). Меншими накладами виходять дит. ж. [«Малютко»](#), [«Барвінок»](#), [«Однокласник»](#); до них додалися ж. [«Дзвіночок»](#), [«Дивосвіт: Казки, легенди, міфи»](#), [«Паросток»](#), [«Стежка»](#), [«Яблунька»](#). Ж. с.-г. тематики – [«Дім, сад, город»](#), [«Огородник»](#), [«Пасіка»](#), [«Сад, виноград і вино України»](#), [«Україна аграрна»](#), [«Цукрові буряки»](#). Серед Ж. для жінок – [«Ева»](#), [«Натали»](#), [«Единственная»](#). Дещо зросла кількість літ. Ж., але вони виходять малими накладами (у межах 2,5 тис. прим.). З'явилося кілька нових культурно-мист. ж. [«Artline»](#), [«Світовид»](#), [«Tele City»](#). До спорт. Ж. додалися [«Олімпійська арена»](#), [«Чемпион»](#). Комп'ютерні Ж.: [«Компьютер-комплект»](#), [«Компьютеры + Программы»](#), [«ЧИП»](#), [«Компьютеры, сети, программирование»](#), [«Компьютеры и средства связи»](#). Розвиток інтернету зумовив поширеність сайтів Ж., що з'являються раніше від друк. видань (напр., ж. [«Главред»](#)) і мають більше читачів. Сайт ж. [«Корреспондент»](#) (наклад 50 тис. прим., 2010) відвідують щомісяця понад 1 млн читачів. Набувають поширення блог-сервери, які називають «живими Ж.».

Рекомендована література

1. Животко А. П. Історія української преси. К., 1999;

2. Друк України (2008): статист. зб. К., 2009;
3. Статистичний щорічник України за 2008 рік. К., 2009;
4. Гетьманець М. Ф., Михайлин І. Л. Сучасний словник літератури і журналістики. Х., 2009.

Бібліографічний опис:

Журнал / В. В. Солодовник // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-18528>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).